

A CSEHSZLOVÁK ÁLLAM.

I.

A cseh elszakadás első mozzanatai a háború legelső napjaira nyúlnak vissza. Mikor még a monarchia minden részében az ezredek felvirágozva vonultak a harcterekre, a cseh politikusok bizalmas megbeszéléseken, titkos összejöveteleken tárgyalták, hogy a nagy világégest valamilyen formában a cseh nemzeti aspirációk megvalósítására kell felhasználni. A világháború kitörésekor az osztrák parlamentet hazaküldték és a nyilvános politikai élet Ausztriában megszűnt. A cseh politikai pártok vezetői egy titkos intéző bizottságot alakítottak, amelyet egymás között *maffia* néven ismertek. Tagjai voltak ennek a bizottságnak a nálunk is ismertebb nevek közül Masaryk, Kramarz, Schreiner, Benes és Rasin. Programja volt ennek a bizottságnak a monarchia aláaknázása és összeköttetés teremtése az ellenséges államokkal. Magától értetődőleg a világháború kitörésének pillanatában a cseh politikusok sem látták tisztán a helyzetet, ők sem sejtették, hogy a nagy mérkőzés a központi hatalmaik vereségével és a monarchia teljes felbomlásával fog végződni. Ebben az időpontban Magyarországnak a megcsonkítására még nem gondoltak. Csak jóval később, mikor a konjunktúrák kezdtek a javukra eltolódni, használták fel az antant jóakarátát arra, hogy olyan területeket kapcsoljanak Csehországhoz, amelyek egy évezreden át a magyar államnak voltak alkotórészei. Nagyon jellemző e tekintetben, hogy maga a *csehszlovák* kifejezés csak 1915 vége felé született meg.

A maffia egyes tagjai utazásokat tettek semleges országokban, ahol összejöttek az antant-országokból való barátaikkal, hogy a katonai és harc-téri helyzetről tájékozódjanak. Masaryk is, mielőtt 1914 december 17.-én végleg elhagyta volna Ausztriát, kétszer járt Hollandiában és Svájcban. Az osztrák kormány nem ok nélkül összefüggést keresett a maffia egyes tagjainak külföldi utazásai s a cseh ezredek körében tömegesen jelentkező szökések és átpártolások között. Mikor a maffia egyes tagjai a külföldről már nem tértek vissza, hanem egyenesen az antant államokba tették át tevékenységük színhelyét, a cár előtt pedig cseh küldöttségek jelentkeztek, amelyek nyíltan a nagy szláv testvér védelme alá helyezkedtek, megkezdődtek a le-tartóztatások. Kramarozt és Rasint elfogták és mindkettőjüket halálra ítélték. A halálos ítélet végrehajtását csak Ferencz Józsefnek 1916 novemberében bekövetkezett halála akadályozta meg. Az új uralkodó a halálos ítéletet először húsz évi börtönre változtatta, 1917 májusban pedig, az osztrák parlament összehívása alkalmával, az összes politikai elítélteknek megkegyelmezett.

A maffia így látszólag megszűnt, tényleg azonban annál intenzívebben folytatta működését. Masaryk és Benes Svájcból összeköttetést tudtak teremteni először Franciaországgal, azután Nagybritanniával. Útjukat különösen ketten egyengették: Stefanik Rasztiszláv, egy Franciaországban naturizált tót

és Denis Ernst francia történettudós, akinek több munkája jelent meg a fehérhegyi csata utáni időkről és az önálló cseh állam bukásáról. Denis még prágai kutatásai idején (megismerkedett a cseh politikai és tudományos életnek számos kiválóságával és készséggel kezükre járt a cseh emigránsoknak. Az ő révükön Masaryk eljutott Parisba és onnét Londonba, ahol több előadást tartott a cseh nép politikai törekvéseiről. Ezekben az előadásokban már leplezetlenül kifejtette, hogy neki és társaiknak céljuk, hogy Csehországot teljesen kiszakítsák Ausztria testéből. Tevékenységükről a maffia otthon maradt és szabadlábbon levő tagjai állandó értesítéseket kaptak. Hiába nyomta el a cenzúra az újsághíreket és hiába ellenőrizte a külföldről jövő leveleket, a cseh politikusok mindenről tudomást szereztek. Ami azelőtt szórványos jelenség volt, most általánossá vált; a cseh csapatok tömegesen pártoltak át az ellenséghez. Duklánál 1915 április 3.-án az egész 28. számú prágai gyalogezred pártolt át az oroszokhoz.

Ezekből az antant államokba menekült cseh politikusokból jött létre formális megalakulás nélkül 1915 folyamán a *csehszlovák nemzeti tanács*, amelyben a tótokat Stefanik képviselte. Ennek a tanácsnak a kebelében merült fel először a gondolat, hogy a cseh hadifoglyokból csapatokat szervezzenek a monarchia ellen. Ezen a réven akarták önálló hadviselő fél gyanánt való elismerésüket az antantnál elérni. Minthogy a legtöbb cseh Oroszországban volt hadifogságban, a nemzeti tanácsnak két tagja, Stefanik és Durich Pétervárra utaztak, ahol a cári kormánytól engedélyt nyertek a fogolytáborokban való toborzásra. A kedvező hírek vétele után Masaryk is Oroszországba utazott és az ő irányítása mellett megkezdődött az úgynevezett csehszlovák légiók szervezése. Katonailag a csehszlovák légiók nem sok vizet zavartak. Tömérdek huzavona után igazi szervezésük csak 1917 folyamán kezdődött meg, mikor már Oroszország közel állt hozzá, hogy kiessen a hadviselők sorából. 1917 márciusában a forradalom a cári uralmat elsöpörte. A Kerenszki-kormány kísérletet tett ugyan a háború folytatására, de eredménytelenül. A június végén megindult offenzíva önmagától összeomlott. Ennek az offenzívának: a során szerepeltek a légiók először, 1917 július 2.-án a *zborowi csatában*.

Az orosz front felbomlása, a bolsevik kormány hatalomra jutása és a breszt-litovszki béke véget vetett a légiók rövid katonai szereplésének. A csehszlovák nemzeti tanács ekkor arra törekedett, hogy a légiókat Vladivosztokon át a nyugati frontra szállítsa és őket ott a francia hadsereg kötelékébe ossza be. A bolsevik kormánnyal olyan megállapodás jött létre, hogy az utóbbi elismerte fegyveres semlegességüket és kötelezettséget vállalt elszállításukra, de követelte, hogy az orosz katonai raktárokból származó felszerelésüket a légionáriusok szolgáltatassák vissza. A leszerelés közben egyes helyeken összeütközésekre került a dolog. Teljesen fel lévén szerelve, a légiók, melyeknek létszáma 45—50.000 emberre rúgott, ellen tudtak állni. Hatalmukba kerítették a szibériai vasutat és az oroszokkal ellenséges hadviselő fél módjára viselkedtek. Ezeknek a szibériai cseh csapatoknak nagy része a békekötés után került haza.

Katonailag a *szibériai katabázis* semmi jelentőséggel sem bírt; a fenekéstől felfordult országban egy 50.000 emberből álló fegyveres erő könnyen tudott védekezni, sőt hatalmat gyakorolni. A szibériai hősök legendáját azonban kiválóan lehetett propaganda-célokra felhasználni.

Oroszországon kívül az olaszországi cseh hadifoglyokból is szerveztek légiókat, melyeket részint az olasz, részint pedig a francia frontra osztottak be. Katonailag a légiók, noha a légionáriusok szívesen játszák a csehszlovák állam alapítóinak a szerepét, komolyan ezeken a frontokon sem jöttek számba. Annál nagyobb volt a politikai jelentőségük. Az ügyes sajtópropaganda megnövelte a hírüket. Az egész antant figyelme az „elnyomott“ csehekre terelődött. Olyan szövetségeseknek tekintették őket, akik a monarchiát belülről igyekeznek szétbomlasztani. E feltevést igazolta, hogy a cseh képviselők, mikor Károly császár a Reichsratot hosszú szünet után 1917 májusában összehívta, az általános amnesztia ellenére a monarchia fenntartása ellen foglaltak állást s ugyanakkor 130 cseh író és újságíró egy manifesztumban a csehek nemzeti törekvéseinek céljául a monarchiától való elszakadást és a cseheknek a tótokkal való nemzeti egyesülését jelölte meg. Ez volt az első írott dokumentuma Magyarországon későbbi szétdarabolásának.

Ilyen előzmények után a cseh ügyek 1918 októberében jutottak döntő stádiumba. A bolgár front összeomlása után a cseh mozgalom külföldi vezetői elérkezettnek látták az időt, hogy céljaikat valóra váltsák. Benes a Clemenceauval folytatott tárgyalások után október 14.-én bejelentette az antantnak az *ideiglenes csehszlovák kormány* megalakulását, négy nappal később pedig Masaryk, aki a bolsevizmus kitörése után Amerikába tette át működésének színterét, Washingtonban *proklamálta a csehszlovák nép függetlenségét*. Az antant a csehszlovákokat önálló hadviselő félnek ismerte el, Wilson pedig Buriánnak békét kérő jegyzékére adott válaszában közölte, hogy a csehek maguk döntenek, hogy meg akarnak-e maradni a monarchia kötelékében, vagy sem.

Károly király még egy utolsó kísérletet tett a felbomlásra ítélt monarchia megmentésére. Teljes nemzeti autonómiát kínált Ausztria népeinek, a monarchia utolsó külügyminisztere, Andrássy Gyula gróf pedig közölte, hogy a monarchia elfogadja Wilson békefeltételeit. Reménytelen kapkodás volt a szalmaszál után. Az elkerülhetetlent nem lehetett elhárítani. Az összeomlás bekövetkezett. Csaknem egyidejűleg mindenütt kitört a forradalom. Október 28.-án Prágában is megalakult a *národni vybor*, amely kezébe ragadta a polgári és katonai végrehajtó hatalmat. A csehek ettől a naptól számítják önállóságukat és a csehszlovák állam megalakulását.

II.

Dióhéjba tömörítve ez a cseh elszakadási mozgalomnak a története. Nagyon természetesen az emigrációnak a históriája nem játszódott le ilyen simán és nem haladt az egyenletes felfelé emelkedés vonalában, hanem voltak zökkenői, zátonyai és szirtjei. Az emigránsok jó ideig félelem és remény között ingadoztak, nagy egyenletlenségek voltak közöttük felfogás és követendő taktika dolgában, az antant államok hivatalos körei szívesen látták ugyan őket, de jó ideig nem mertek kötelező nyilatkozatokat tenni. Akárcsak a németek Belgium jövőjét illetően, ők is a hadihelyzethez képest tettek biztató vagy kevésbé biztató nyilatkozatokat. Mindezekről a részletekről most kezd fellebbeni a fátyol, mikor már egyes visszaemlékezések és emlékirataik, melyek között Masaryknak terjedelmes kötete foglalja el az első helyet, megjelentek.

Akár az otthonmaradt, akár az idegenbe távozott cseh politikusok körében a jövőt illetőleg nagyon divergáló nézetek uralkodtak. Voltak, akiknek nemzeti ambíciói nem terjedtek túl a monarchia föderalisztikus alapon való átszervezésénél. Azok között, akik nyíltan el akarlak szakadni, szintén két teljesen ellentétes nézet uralkodott. A *russzofilisták*, közöttük Kramarz, akit családi nexusok is fűztek Oroszországhoz, Oroszország felé orientálódtak. Ezek legszívesebben egy orosz nagyherceget szerettek volna az Ausztria testéből kiszakítandó Csehország trónjára ültetni. Ezekhez volt elsősorban intézve Nikolajevics Miklós nagyherceg proklamációja és a cárnak már 1914 szeptemberében tett kétrendbeli ígérete, hogy a háború be fogja váltani a cseheknek a nemzeti királyság visszaállítására irányuló törekvéseit. A russzofilizmus túlzói még odáig is elmentek, hogy győzelem esetén az egész cseh nemzetnek a pravoszláv vallásra való áttéréséről ábrándoztak. A russzofilistákkal szemben állottak a *nyugati orientáció hívei*, akik az elszakadás esetén egy Franciaországra és Nagybritanniára támaszkodó *demokratikus köztársaságot* akartak. Ezt az irányt az emigránsok körében főleg Masaryk képviselte, aki a háborút megelőző időkből jól ismerte Oroszországot, látta a társadalmi és politikai bomlásnak az előjeleit és nem akarta a Habsburgok uralmát egy cári satrapiának a szerepével fölcserélni.

Ezek az ellentétek olyan élesek voltak, hogy egy időben *két külföldi nemzeti tanácsuk volt a cseheknek*, az egyik, a Masaryk-féle, Parisban és Londonban, a másik, a Durich-féle, Oroszországban. Az utóbbi teljesen az orosz kormány szolgálatában állott. Kezdetben úgy Csehországban, mint a külföldön az orosz orientáció hívei voltak túlsúlyban és csak később, mikor a nagy orosz vereségek, majd pedig az összeomlás után a háború súlypontja nyugatra helyeződött át, nyomult Masaryk és frakciója teljesen az előtérbe.

De nemcsak a csehek körében uralkodott bizonytalanság a követendő politikát illetőleg, hanem jó ideig az antant sem tudta, hogy mit kezdjen velük. Minden emigrációnak jellemző vonása, hogy a harcban álló ellenfél nagyon szívesen használja fel a saját céljaira, de nem szívesen megy el kötelező nyilatkozatokig. A cseheknek hadviselő fél gyanánt való hivatalos elismerése is csak a háború legeslegutolsó fázisában, úgyszólván csak a kapuzárás előtt történt meg. A csehek kétségtelenül Wilsonnak köszönhetnek legtöbbet, de még Wilson is 14 pontjában, 1918 január elején, csak arról beszél, liogy a monarchia népei számára az *autonóm fejlődés* legteljesebb szabadsága biztossítottassék. Csak október 18.-án mondja ki, hogy a cseheknek joguk van az önálló állami léthez és maguk dönthetnek a sorsuk fölött. Hogy mik játszódtak le-e e tekintetben a kulisszák mögött, azt illetőleg Masaryk emlékiratai rendkívül érdekes adatokat tartalmaznak.

Amint Masaryk mondja, a legnehezebb feladatuk volt neki és társainak, *legyőzni az antant rokonszenvét a monarchia irányában*. A nyugati hadviselő felek elsősorban Németországot tekintették ellenségüknek és náluk, Olaszországot kivéve, a monarchia csak másodsorban jött tekintetbe. De még Olaszország is csak saját területi aspirációit akarta megvalósítani és távolról sem ment el kezdetben a monarchia felosztásának a gondolatáig. Asquith angol miniszterelnök már 1914 október közepén megjelent ugyan Masaryknak a londoni egyetemen tartott előadásán és Briand a következő év februárjában átvette tőle a monarchia felosztásának tervezetét, de ez politikailag nem jelentett

sokat. Ellenben tény, hogy egészen 1918 elejéig nem szűntek meg a kísérletek Ausztriának Németországtól való elszakítására és az osztrák különbékére. Ez esetben pedig szó sem lehetett volna a cseh önállóságról Angliában és Franciaországban nagyon sokan úgy vélték, hogy a monarchia feldarabolása esetén Európa törzsének a balkanizálódása elkerülhetetlen. Hiszen épen a csehek legnagyobb történetírója, Palacky volt az, aki azt mondta, hogyha nem volna Ausztria, fel kellene találni.

Voltak sokan, főleg Angliában, akik jóhiszeműleg kívánták az önrendelkezési jog biztosítását a monarchia „elnyomott” nemzetei számára. Ezek természetesen a *nemzetiségi elv* alapján állottak. Érthető volt ezeknek meglepetése, mikor a cseh emigránsok egyszerre a *historiai joggal* hozakodtak elő és szintiszta német és más nemzetiségű területeknek a megalkotandó cseh államhoz való kapcsolását követelték. Kezdetben ebbe még a cseh ügynek olyan buzgó szószólói, mint Steed és Seaton Watson (Scotus Viator), sem akartak belemenni.

Az angol monarchista köröknek a *legitimizmus* szempontjából is voltak aggodalmaik. A cári udvarban fel akarták ugyan használni a cseheket, de viszont félték egy kimondottan forradalmi jellegű mozgalomnak az elismerésétől. Az orosz kormányférfiak kapkodtak és alapjában véve nem tudták, mitévők legyenek. Ígéreteket tettek, de visszaszívták őket. Mikor az emigránsok a légiók gondolatával állottak elő, azt mondták, hogy a csehek, ha a monarchia ellen akarnak harcolni, lépjenek be az orosz hadseregbe. Orosz tábornokok nyíltan hangoztatták, hogy aki hűséget esküdött Ferencz Józsefnek és elárulta, abban a cár sem bízhatik meg. A kormány 1915 júniusában megadta az engedélyt cseh ezredek toborzására a fogolytáborokban, de novemberben visszavonta és csak 1917-ben újította meg ismét.

Ezekkel a nehézségekkel szemben Masaryknak és társainak, akikből később a nemzeti tanács kifejlődött, egy fegyverük volt, az állandóan és következetesen üzött nagyszabású *propaganda*. Amit ezen a téren műveltek, arról, bármennyire fájdalmas is az eredmény magyar szempontból, el kell ismerni, hogy elsőrangú munka vált. Szinte azt lehet mondani róluk, hogy tudományos és lélektani szempontok szerint dolgoztak és mindenkit a saját szellemi tájékolásán igyekeztek megközelíteni. A mi szempontunkból, akiknek az előítéleteknek, rosszindulatoknak és félreismeréseknek egész szövevényét kell szétzaggatnunk, valósággal iskola-példa lehet, ahogy a csehek a háború alatt ellenünk dolgoztak.

Masaryktól származik annak felismerése, hogy bárminő politikai propagandánál nem elégséges bizonyos historiai eseményeknek és politikai tényeknek akár a legmeggyőzőbb formában való előadása és megisméltése. Különösen nem elégséges ez olyan demokratikus társadalmakban, ahol nem egy-két embert kell megnyerni, hanem a tömeghangulatot és tömegnyomást kell biztosítani. Legfontosabb az *érdeklődés felkeltése*. A propagandának ezért változatosnak kell lenni, ki kell terjeszkedni a tudományra, irodalomra, művészetre, közgazdaságra és az életnek minden jelenségére, hogy ezáltal olyan körök is megnyerhetők legyenek, akik a tiszta politika iránt érdeklődéssel nem viseltetnek. Ezt csinálták a csehek. Nem a diplomatákat keresték fel legelőször és nem a sajtóirodák receptje szerint senki által el nem olvasott füzeteket adogattak ki, hanem egyetemeken, tudományos és irodalmi társaságok-

ban tartottak előadásokat és a sajtó széleskörű nyilvánosságát használták fel coljaik szolgálatában. Genfben, ahol erősen élnek a protestáns hagyományok, Hus-ünnepélyeket rendeztek és Hus politikáján keresztül magyarították el a cseh önállósági törekvéseket. Amerikában a demokrácia szempontjaiból támadták a monarchiát és az amerikai gondolkodás szerint beállítva hirdették, hogy a monarchiában az antidemokratikus Intitúciók segítségével hogyan nyomják el a magyarok és németek a többi nemzetiségeket. Bizonyítékul tudatosan idéztek Wilson különböző könyveiből, ami nem maradt hatástalanul a profeszszori és államférfíui hiúságtól egyáltalán nem idegen elnökre.

Nagyon jellemző adat, amit szinte Masaryk emlékirataiból tudunk, hogy egészen addig a pillanatig, míg Amerika a hadviselő felek sorába nem lépett, a cseheknek volt Amerikában egy láthatatlan, de hatalmas ellenfelük, Kossuthnak, az 1848—49.-iki szabadságharcnak és a hozzá tapadó demokratikus emlékeknek az ereje. Ezeket a magyar emlékeket és az Ausztria történelmi hivatása iránti „előítéletet“ nehezebb volt ellensúlyozni, mint a monarchia előkelően tehetetlen diplomáciai szervezetének a munkáját.

Azokat a nem ritka baklövéseket, amelyeket a monarchiának és Németországnak diplomáciája a háború alatt elkövetett, a csehek igen ügyesen aknázták ki a maguk javára. Bele tudták vinni a közvéleménybe a hitet, hogy a bécsi udvar politikája perfid és megbízhatatlan volt a múltban és ugyanilyen a háború alatt is. Legrosszabbul a csehek, ügye a *Sixtus-eset* és az *osztrák különbékeakció* idején állott 1917-ben. Mikor ez a kísérlet nem sikerült, Czernin tudvalevőleg megkísértette az egész ügynek a letagadását. A megszervezett cseh sajtópropaganda ezt az esetet annak bizonyítására használta fel, hogy a bécsi politika egyrészt elárulja saját szövetségesét, másrészt azonban megbízhatatlan azokkal szemben is, akikkel összekötötést keres. 1918 októberében a Parisban tartózkodó cseh emigránsok előre értesültek, hogy Károly császár egy manifesztumot fog kiadni, amely a föderaliztikusan átalakítandó Ausztria népeinek, közöttük a „csehszlovákoknak“ is teljes nemzeti autonómiát ígér. Hogy az otthoni politikusok esetleg e manifesztum által félre ne vezetessenek, két nappal kibocsájtása előtt Benes értesítette az antant-hatalmakat, hogy a nemzeti tanács ideiglenes kormányá alakult át. Ezzel elvágta a visszavonulás útját. Két nappal később Masaryk Amerikában proklamálta a csehszlovák nép függetlenségét és ugyanezen napon Franciaország elismerte az új kormányt, Wilson pedig közzétette ismeretes deklarációját, amely megpecsételte a monarchia sorsát.

III.

Masaryk, aki 1915 derekától kezdve elismert feje és vezetője lett a külföldi cseh emigrációnak, kétségtelenül a nagy intellektusok közé tartozik. Nemrégiben megjelent könyve messze kimagaslik a háborús emlékiratok tömegéből. Tele van történelmi, társadalomtudományi, irodalmi és filozófiai kitérésekkel és az összes antant államokra kiterjedő propaganda kapcsán az egyes államokra és nemzetekre vonatkozó éles, többnyire nagyon találó megfigyelésekkel. Ezeken a kitéréséken és az események elmondásán kívül demokratikus átalakulásáról és ennek keretében programját adja az új csehszlovák állam

berendezésének. Ez a rész erkölcsi igazolása akar lenni az elszakadási politikának.

Ennek a kis tanulmánynak nem lehet a célja, hogy Masaryk könyvét ismertesse, vagy hogy vele vitázzék. Rá kell azonban mutatni azokra a belső ellentmondásokra, amelyek a könyv történelmi és elméleti része között fennállanak, annál is inkább, mert ugyanezek az ellentmondások ma a belső igazság, hiányának formájában jelentkeznek a csehszlovák köztársaságban.

Masaryk a világháborút és kísérő jelenségeit *világforradalom* gyűjtőnév alatt foglalja össze. Ennek a világforradalomnak szerinte egyik legfőbb előidézője a türelmetlen és elnyomásra törekvő pangermanizmus volt, amelyet a német gondolkodók történelmileg és filozófiailag is igazolni igyekeztek. Minden nemzetnek joga van az élethez és saját egyéniségének teljes kifejtéséhez. A német gondolkodás bűnös abban, hogy elvetette ezt a természeti jogot és a történelmi jogot illesztette a helyébe, amely a német nép kiválóságának hirdetése mellett kétségbevonta a többi nemzetek önállóságának jogát. Ezt a politikát és tudományt buktatta meg a világforradalom, amelynek legfőbb eredménye Masaryk szerint a *kis nemzetek felszabadítása* és a *kisebbségi jogok biztosítása* volt. Mit szóljon azonban az olvasó, aki ugyanebből a könyvből kénytelen tudomásul venni, hogy a csehek is a történelmi jog alapjára helyezkedtek és egy helyütt szóról-szóra a következő két mondatra bukkan: „A cseh országok történelmi államjogából indultam ki, mely szerint államunkat a teljes helyreállítás illeti meg; néha azt is kifejtettem, hogy államunk de jure még fennáll. De mindig hangoztattam a természeti jogot is, különös tekintettel Szlovákiára“.

Egyszerűen, másoknál a történelmi jog vétek, a cseheknel ellenben akár a történelmi, akár pedig a természeti jog meg van engedve, aszerint, amint előnyösebb.

A st.-germaini és trianoni szerződésben a csehek nagy kiterjedésben és lélekszámban kaptak idegen-lakta területeket. A nemzetiségek arányáról és egymáshoz való viszonyáról még alább lesz szó. Itt csak ennek az önrendelkezési joggal merőben ellentétes eljárásnak politikai és erkölcsi részét akarom érinteni.

Ha jogtalan valamely népnek akarata ellenére egy idegen állam kéréstebe való bekényszerítése, mint azt a cseh politikusok állandóan hirdették, úgy az igazságtalanságnak tényén bizonyára nem változtat az, hogy hány lelket érint és csak szofizma lehet az olyan okoskodás, hogy méltányosabb, ha három millió német tartozik a csehszlovák köztársaság kötelékébe, mintha hetedfél millió cseh él a német Ausztriában. De mert igazolni kell az ilyen jelenségeket, olvashatunk Masaryk könyvében ilyen mondatokat: „Az egésznek és részeinek önállóságát nem csupán a saját jog, hanem egyúttal a mások joga is szabja meg s az önállóság felől nem csupán nemzeti és nyelvi, hanem gazdasági és egyéb szempontok is döntenek“. Vájjon ha egy szemernyi belső igazság is van ebben a megállapításban, lehetett volna-e a Kárpátok medencéjét szétdarabolni és Magyarországot mai mértékében megcsonkítani? Felesleges Reclust idéznünk, aki megállapította, hogy Magyarország Európának legtökéletesebb geográfiai egysége. Csak Masarykot idézzük annak igazolására, hogy a politikai elfogultság még a hozzá hasonló tudományosan iskolázott főknél is milyen szörnyűséges megállapításokra vezethet: „Ami a föld-

rajzi alakulatot illeti, köztársaságunk ortografiaiilag és geografiaiilag tökéletesebb egység, mint a néhai Magyarország és Ausztria. Legalább is nem kevésbé organikus“. Igaz, hogy még ő is kénytelen ehhez hozzáfűzni, hogy manapság a technika elég fejlett ahhoz, hogy a politikai egységnek az útjában álló természeti akadályokat le tudja küzdeni.

Ebben igaza van Masaryknak, de Viszont az erkölcsi akadályokat még a legnagyobb stílművészettel és legügyesebb rabulisztikával sem lehet leküzdeni. Fogadjuk el, hogy a cseheknek joguk volt ahhoz, hogy sorsuk felett maguk határozzanak és kiváljanak az előttük gyűlöletes Ausztria kötelékéből. Fogadjuk el még azt is, hogy ami részükről történt, nem árulás és zendülés volt, hanem önállóságuk visszaállítása és elszakadás. De ennek elfogadása esetén is, miként egyeztethető össze az általuk legerősebben hangoztatott önrendelkezési joggal idegen nemzetiségűek bekényszerítése a cseh állam kötelékébe? Ma a csehek sokkal élesebb formában ugyanazt cselekszik, amivel Ausztriát állandóan támadták: követelik a kisebbségektől, hogy alávegyék magukat egy tőlük idegen többség, még pedig csak relatív többség akaratának. Még az érvelésük is ugyanaz: a *kisebbségek érdeke*, hogy az állam nyelvét tudják. Szóról-szóra idézve ismét Masarykból: „A demokratikus többségi princípium megkívánja, hogy az egységes állam, közigazgatás és hadsereg nyelve a cseh (szlovák) legyen“. Máskülönbén a csehek mindenütt ragaszkodnak a csehszlovák kifejezéshez; ebben az esetben a szlovák két zárójel közé szorult.

IV.

Csehszlovák nemzet éppen annyira nincsen a valóságban, mint ahogyan nincsen csehszlovák nyelv, hanem csak külön cseh vagy tót nyelv, amelyek egymással rokon, de azonos ágai a szláv nyelvcsaládnak. A csehszlovák nemzet politikai fikció, amelyet a cseh állam alapítói találtak ki propagandisztikus célokra és később a nemzetgyűléssel és a békeszerződésekkel is szankcionáltattak. Tudomásom szerint ez a fikció legelső ízben hivatalos formában a cseh nemzeti tanács 1916. évi kievi manifesztumában fordul elő.

Maga Masaryk bevallja, hogy a tótokat meggyőzni a csatlakozás szükségességéről a legnehezebb feladatok közé tartozott és úgy látszik, hogy igazában a tótok vezető körei még ma sincsenek meggyőződve a csehszlovák fikció igazságáról. Erre azonban a cseheknek feltétlen szükségük van, mert a tótok nélkül erős minoritásban volnának a többi nemzetiségek mögött. Ha egyébként nem is, papíron a tótokat össze kellett olvasztani a csehekkel, hogy a népek önrendelkezésének korában azt a látszatot elhárítsák, mintha egy numerikus kisebbség akarna uralkodni a többség fölött,

Tényleg egyes elszigetelt személyektől eltekintve csehszlovák emigráció csupán csehekből állott. Az a propaganda, melyet a csehek az amerikai tótok megnyerésére indítottak, hosszú időn keresztül nem mutatott fel eredményeket és a tótok körében csak akkor kezdtek egyesek opportunusból a csehekhez közeledni, mikor valószínűnek látszott, hogy a nagy mérkőzés a központi hatalmait ellen, fog eldőlni. Ekkor jött létre 1918 április 30.-án a *pittsburgi megegyezés*, amelyet a csehek részéről Masaryk írt alá. Noha a csehek tiltakoznak a szerződés kifejezés ellen, ez az irat valósággal szerződészerű megállapodásnak a jellegével bír, amennyiben a tótoknak a közös nemzeti törek-

vések megvalósulásának esetére saját közigazgatást, tartománygyűlést és jogszolgáltatást ígér. Csupa olyan ígéret, amelyeknek beváltása cseh részről nem történt meg. A megállapodás lényegén nem változtathat az a körülmény, hogy a tótok részéről kettő kivételével olyanok írták alá, akik már az amerikai állampolgárságot megszerezték és így nem lettek volna cseh felfogás szerint jogosítva, hogy otthoni honfitársaik nevében beszéljenek, valamint az sem, hogy a részletekre vonatkozólag fenn volt tartva az összehívandó csehszlovák nemzetgyűlés határozata. Úgy értelmezni ezt a megállapodást, hogy a nemzetgyűlésnek, amelyen a csehek többségben vannak, jogában lett volna a beígért autonómiát szigorú centralizációval helyettesíteni, semmiesetre sem lehet. Ennek az ígéretnek be nem tartása hajtotta a tótok túlnyomó többségét a prágai parlamentben ellenzékbe. Gyakorlatban a csehszlovák nemzetből kétmillió nem tekinti magát a „nemzet” tagjának.

Ilyen viszonyok mellett nyilvánvaló, hogy azt a politikát, melyet ma Prágában követnek, *cseh imperializmusnál* egyébnek nem lehet tekinteni. Ennek az imperializmusnak a lényegét a *csehszlovák állam nemzetiségi viszonyainak* ismerete alapján lehet megérteni. Az 1921. évi népszámlálás szerint a csehszlovák államnak összesen 13,613.172 lakója volt. Ebből úgynevezett csehszlovák volt állítólag 8,760.937, valóságos cseh pedig körülbelül 6,500.000. Azért mondom, hogy állítólag, mert a cseh népszámlálás adatait erős kétkedéssel kell fogadni. Míg az osztrák népszámlálás ugyanis a nemzetiségi statisztikát a *társalgási nyelv*, a magyar népszámlálás pedig az *anyanyelv* szerint állította össze, addig a cseh statisztika alapja a „*nemzetiséghez való tartozás*”. Hogy a nemzetiséghez való tartozást a csehek a maguk javára milyen liberálisan kezelik, azt legjobban mutatja, hogy a régi statisztikákkal szemben a csehszlovákok száma egy csapásra 722.000-rel emelkedett, a németek száma pedig 625.000-re; a magyaroké 325.000-rel megfogyott. A lényeg így az, hogy minden szépítés és statisztikai mesterkedés ellenére a csehszlovák köztársaságban egy *minoritás uralkodik a többség fölött*.

A cseh imperializmus eredetét Hus Jánosra lehet visszavezetni, akinek emlékeztére az új köztársaság megalapítása után egy nagyszabású, de mérsekelt művészi értékű emléket állítottak a prágai Ringen, ahol II. Ferdinánd 1621-ben 27 cseh nemeset lefejeztetett. Húsnak az emléket a csehek nem vallásreformátori minőségéért, hanem nemzeti politikus mivoltáért tisztelik. Csehországban, amely mindenkor kétnyelvű ország volt, ahol a markomannok germán torzsnak utódai ősbibb lakosok, mint a csehek s amely ország kultúrájának kilencven százalékát a németektől kapta, Hus János állította fel a tételt, hogy „az Úrsten helyzete ide a cseheket egyedüli örökösei és parancsolók gyanánt. A németek a lakosság jogának nem osztályosai, idegenek, akik a bennszülöttek ősi javaival hivalkodnak, azt károsítják és kizsákmányolják. Isten minden népnek kijelölte az országát, hogy azt más népekkel való keveredés nélkül birtokolja”.

Lényegében ez a szellem hatja át a cseh politikát ma is. Az egész köz társaságban mindenütt *csehesítés* folyik és a többi nemzetiségeket háttérbe szorítják az egész vonalon. A nagy különbség, amelyet a csehek javára a kisantant többi államaival való összehasonlításnál feltétlenül meg kell állapítani, az, hogy az *egyéni jogbiztonság* Csehországban megvan, gazdasági tevékenységét mindenki szabadon és háborítatlanul folytathatja és atrocitásoknak, ön-

kényeskedéseknek nincsen kitéve. El kell ismerni azt is, hogy a gazdasági törvényhozás és a gazdasági törvényeknek a gyakorlatba való átvitele terén a csehek kiváló ügyességet tanúsítottak. Igaz, hogy ők skartba tették a régi rendszer tekintélyeit és hozzáértő embereket neveztek ki a vezető állásokba. Amit például Rasin pénzügyminiszter a cseh valuta stabilizálása terén produkált, méltán megszegényítheti külföldi, hosszú gyakorlattal bíró kollégáit. Csehország ma pezsgő, eleven életű ország, ahol az elégedetlenségnek az okát nem a gazdasági, hanem a nemzetiségi kérdések szolgáltatják.

El kell ismerni, hogy ebben a tekintetben a csehek hihetetlen ügyességgel és céltudatossággal járnak el és kétségtelen eredményeket is tudnak felmutatni. Az állami apparátus teljes erejével a cseheket favorizálja, de a brutális erőszaknak az a politikája, amelyre a szerbek és oláhok mutattak példát, Csehszlovákiában ismeretlen. Ennek kettős a magyarázata. Egyrészt a csehek kulturális tekintetben hihetetlenül fölötte állnak balkáni szövetségeiknek, másrészt a nyers erőszak politikáját alig lehetne folytatni a németekkel szemben, akik a sajátképeni Csehország 6,700.000 lakosának egyharmadát teszik, zárt nyelvterületen élnek, gazdasági erőben az országnak legalább felét reprezentálják és adójának felerészét fizetik. Csehországi német politikusok, akikkel alkalmam volt megbeszéléseket folytatni, az ellenségnek is kijáró elismeréssel mondták a csehekről, hogy politikailag a világ letehetősebb népei közé tartoznak. Ezt a megállapítást a tényleges viszonyok teljes mértékben indokolják. Nagyrészt a csehek voltak azok, akik látszatok által ellenünk tudták hangolni a nyugati demokráciák közvéleményét, viszont ők ma sokkal élesebb formában sokkal messzebb mennek, de reális eredmények mellett meg tudják őrizni a demokráciának a látszatát.

A csehszlovák alkotmány feltétlenül demokratikus és egyenlő jogokat és kötelességeket állapít meg az állam minden polgára számára. Hacsak a papírforma szerint ítélnők meg a cseh állapotokat, azt lehetne képzelni, hogy ideális módon van megoldva a kisebbségi jogok biztosítása. Kifelé a cseh politika állandóan ezekre az ideálisán demokratikus törvényekre hivatkozik. Pedig a gyakorlat és a végrehajtás az, ahol a politikának a való ábrázatát meg lehet ismerni.

A sajátképeni Csehországnak vannak annyira ősi német vidékei, hogy ott egészen a legújabb időkig lámpával sem lehetett csehet találni. Reichenbergben, Egerben, Aschban és a csehországi fürdőhelyeken ki kell írni a kirakatokba: „*Ceska obsluha*“, — itt csehül beszélnek. A cseh kormánynak az a politikája, hogy ezeket a területeket cseh tisztviselőkkel rakja meg. Csehek az államrendőrség tisztjei, a bírák, a vasutasok és egyéb közfunkcionáriusok. A német városokat kényszerítik, hogy kétnyelvű felírásokat alkalmazzanak, szállodák hirdetései, étlapjai a tiszta német városokban is csak kétnyelvűek lehetnek. A német városokba helyezett cseh tisztviselők gyerekei kedvéért cseh iskolákat alapítanak, cseh kongresszusokat előszeretettel helyeznek német városokba, hogy azokat kétnyelvűeknek tüntessék fel és így mesterségesen elősegítik a cseheknek a beszüremkedését a német nyelvterületre.

A csehszlovák nemzetgyűlésnek minden törvénye a demokrácia és a kisember védelme jegyében született meg. A viszonyokat nem ismerő idegen nem ütközhetik meg rajta, ha például az illetékszabályzat az egyes illetékeket rugalmas skálában állapítja meg, az egyes egyének viszonyai szerint. Az ipar-

engedélyek díjai s a konzulátusokhoz intézett beadványok illetékei szintén így vannak megállapítva. Jogos és méltányos: a szegény ne fizessen annyit, mint a tehetős. A valóságban azonban ez a rugalmas tarifa a csehek favorizálását jelenti a többiekkel szemben. Ha egy szintiszta német városban megtelepszik egy cseh ügyvéd, az irodája hihetetlen rövid idő alatt felvirágozik, mert ő képes fix tételekkel számolni, német kollégái ellenben nem. Az állami alkalmazottakról szóló törvény megállapítja a tisztviselői létszám apasztásánál követendő eljárást. Igen szépen van felsorolva, hogy előnyben részesítendő, kiknek vagyonuk nincs, kiknek nagy családjuk van, kiknek megmaradását szolgálati érdek kívánja, vagy akiknél *egyéb okok* forognak fenn. Ebbe a bő köpönyegbe minden belefér. Nyugdíjazzák az „idegeneket“, megmaradnak szolgálatban a csehek. A berendezkedés alkalmával felfüggesztették a bírák áthelyezhetetlenségéről szóló törvényt. Egy új állam szervezésénél egy ilyen rendszabálynak az indokolt voltát nem lehet kétségbe vonni. A csehszlovák állam (megalakulása óta azonban már hét esztendő telt el és a régi állapotot még mindig elfelejtették helyreállítani. A független bíró a kormány kezében van és ha nem paríroz, másnap a Szlovenszko valamely eldugott helyén ébred fel. Még fokozottabb mértékben áll ez a többi hivatalnokokra. Németek elkeseredve mondják, hogy manapság sokszor jobb, ha ügyüket, cseh tisztviselő intézi, mert azok között is van sok, aki még az osztrák idők bürokráciájának pártatlan szellemében nevelkedett. Ezeknek nem kell attól tartani, hogy minden lépésüket figyelemmel kísérik, tehát néha meg merik tartani az objektivitást. Viszont a német tisztviselők, akik fölött állandóan a Damokles kardja lebeg, meg vannak félemlítve. A földreform Csehszlovákiában elsősorban nem szociális célt, hanem a cseh telepítési politikát szolgálja. A német lapok napról-napra kimutatásokat közölnek, hogy szintiszta német vidékeken németek egyáltalán nem jutnak földhöz.

Valamennyi nemzetiségnek állandó sérelme a még 1920 januárjában meghozott *nyelvtörvény*, amelynek végrehajtási utasítását még mindig nem értek rá megcsinálni. A végrehajtás tehát a közigazgatás belátására van bízva. Ennek a végrehajtásnak egyes fejezetei külön érdekességűek. A kirakatba dolgozó demokrácia elveinek megfelelően kimondja a törvény, hogy ahol a lakosságnak legalább 20 százaléka nem az állam nyelvét beszéli, ennek a kisebbségnek jogában van hivatalokban és bíróságokban a saját nyelvén való ügykezelést követelni, A statisztikát ellenben a közigazgatás csinálja. Hajszálpontossággal kiszámítja, hogy egyes helyeken a nyelvi kisebbség 19.8 százalék, tehát nem éri el a szükséges mértéket. Amellett a demokrata hadsereg katonája is bír községi választójoggal és így szükség esetén a nemzeti-statisztika összeállításánál a katonasággal is igen ügyesen lehet operálni.

Az idén szeptemberben a közoktatásügyi minisztérium *4000 német iskolai osztályt záratott be* takarékoság címén. Az egész csehországi német közvélemény hihetetlenül felzúdult. A kormány ismét minuciózus statisztikával bebizonyította, hogy a létszámot tekintve a németeknek éppen annyi iskolájuk van, mint a cseheknek, sőt a német iskolák még valamivel többre is kerülnek. Elhallgatta azonban a közoktatásügyi miniszter, hogy a cseh minoritási iskolák nem az iskolai kiadások rovata alatt vannak elszámolva, hanem a rendelkezési alapból tartják fenn őket, amelynek számadásai nem kerülnek a nyilvánosság elé. Hogy ez a minoritási iskolapolitika mennyire megy, annak meg-

említésére elég az a körülmény, hogy ma már van cseh minoritási iskola Komáromban.

A nyelvkérdés így állandó harc tárgya a csehek és németek között. A helyzetet legjobban jellemzi, hogy a múlt esztendőben a cseh kormány milyen okok miatt nyirbálta meg a németek két nagy centrumának, Reichenbergnek és Troppaunak autonóm közigazgatási jogkörét. Reichenberg nem volt hajlandó a cseh honvédelmi minisztériummal sorozási ügyekben csehül levelezni s mikor felelősségre vonták, azt felelte, hogy csak Prága példáját követte, amely annak idején csak cseh leveleket intézett a bécsi minisztériumokhoz. Troppaut pedig azért rendszabályozták meg, mert Masaryk elnök látogatása alkalmával elfelejtette kitűzni a cseh zászlót. A csehországi németek, akiket főbékélintott a st.-germaini béke, amely őket akaratok ellen a cseh állam kötelékébe kényszerítette, ma ismét öntudatukra ébredtek. Lapjaik kegyetlenül, gyakran maró gúnnyal támadják a kormányt és csehesítő politikáját. Egy-két szemelvény a lapjaikból, mindennél többet mond. A *Prager Tagblatt* egyik vezércikkében kigúnyolja a kormányt, hogy mázoló-politikát folytat és azt hiszi, hogy a cégtáblák átmázolásával meg lehet a cseh nemzeti államot teremteni. A *Bohemia* egyik számában óvatosságot ajánl a cseheknek, mert esetleg a *párisi békék által teremtett pütkösi királyság nem tart örökké*. Szintén a *Bohemia* veti fel, hogy kik a cseh köztársaság alapítói? A felelet az, hogy alapítók azok, akik el akarnak helyezkedni. Második kérdés: hányan vannak az alapítók? Többen, mint hánynak be lehet tömni a száját. Egy más alkalommal a költségvetésnek a nemzetgyűlés elé való terjesztését ezen a címen közli: „*A világ legnagyobb szélhámossága*“.

Ezek az idézetek azt bizonyítják, hogy a *sajtószabadság* tekintetében kifogástalanok az állapotok Csehszlovákiában. A *belföldi* lapoknak szabad írni, ami nekik tetszik. Cenzúrázások és lapelkobzások nincsenek. Alapgon-dolata ennek a politikának az, hogy lármázzanak azok, akik máskülönben tehetetlenségre vannak kárhozthatva. Viszont külföldi lapok közül csak azt és olyan mértékben eresztik be, amint a kormánynak kellemes. A régi Csehországba egész sereg magyar lapot be lehet vinni; a Szlovenszkóból azonban a magyarországi lapok ki vannak tiltva.

Általában a *Magyarországból elszakított* részekben más a helyzet, mint a régi Csehországban. A magyarok a Csallóközt és a kis Alföldet kivéve, nem élnek olyan kompakt tömegekben, mint a csehországi németek és a csehek az elszakított területeket kolóniának tekintik, ahol intelligenciájuk fölöslegét elhelyezhetik. A tótokkal ma már nem sokat törődnek. Ezért van az egész tótság ellenzékben. Ma már a tót politikai vezérek közül sokan nyíltan hangoztatják, hogy jobb dolguk volt a magyarok, mint a csehek alatt. Nem szabad ugyan azt hinni, mintha ez a régi állapotok változatlan visszakívánásával volna egyértelmű. A hangulatot talán legjobban a *Slovo mladych* egyik cikke jellemzi, amely szerint, ha a tótok a magyar éra alatt egyik szemüket behunyták és nemzeti érzésüket elhallgattatták, minden méltóságot elérhettek. Ma a csehek foglalnak el minden állást. Nyugalmat Szlovenszkóban teremteni csak úgy lehet, ha *megadják a tótoknak a szerződésileg biztosított autonómiát*.

V.

A csehszlovák köztársaságnak így a *nemzetiségi kérdés* a legnagyobb problémája, melyet a szétrobbantott osztrák-magyar monarchiától kapott örökségül. Hogy ez a probléma miként fog véglegesen megoldódni, abban a tekintetben legfeljebb egyes szimptomatikus jelekre lehet utalni, ezek az utalások azonban jóslást egyáltalán nem tartalmaznak.

Az bizonyos, hogy számottevő Habsburg-rokonszenv és érezhető Habsburg-propaganda nincsen sem a csehországi németek, sem pedig a csehek körében. Ha a németeknél valamelyes távolfekvő politikai célról lehet beszélni, az csak a *Németországhoz való csatlakozás* lehet. Ennek azonban pillanatnyilag igen súlyos gazdasági érdekek mondanak ellent, mert a hatalmas német ipar versenye agyonnyomná a csehországi iparokat, melyek a német vidékek lakosságának csaknem kizárólagos megélhetési forrását szolgáltatják, így tehát, ha a csehországi németek körében meg is van a törekvés a Németországéhoz való csatlakozásra, a *közvetlen cél* csakis a jelenlegi kereteken belül egy *modus vivendi* teremtése lehet.

Ilyesféle történik most Csehországban a csehek és németek között. A németek szempontjából adva van egy helyzet, amellyel sehogy sincsenek megelégedve, de számolni kell vele. Fejjel a falnak nem mehetnek. Viszont a higadtabb csehek is látják, hogy hadiállapotot, még ha a hatalom a kezükben van is, tartósan fenntartani nem lehet. Ez adja meg a kulcsot egyes olyan jelenségekhez, melyekből esetleg egy új politika kontúrjainak a kibontakozására lehet következtetni.

Közvetlenül az összeomlás után a csehek a hatalom mámorában valóssággal nekimentek a csehországi német vidékeknek. Amint már említettem, szintiszta német városokban mesterségesen csináltak cseh kisebbségeket. Ezeknek a kisebbségeknek lett volna a feladatuk, hogy a cseh állami gondolatot képviseljék és szinte provokatív módon tüntessenek cseh mivoltukkal. Ez ment is egy darabig, de azután a németek közé plántált csehek maguk kezdték elunni, hogy örökös harcban éljenek és sok esetben társadalmi és gazdasági bojkottnak legyenek a céltáblái. Kezdték megalkudni a viszonyokkal. Más oldalról eltolódások történtek a cseh politikában és előterbe nyomultak egyes olyan ellentétek, amelyek az újjászervezés napjaiban alig voltak észrevehetők.

A körülmények, melyek között a csehszlovák állam létrejött, Masarykot predestinálták arra, hogy a köztársasági elnök székébe üljön. Benes lett a külügyminiszter, aki az emigráció ideje alatt az összekötötést az idegen államok kormányaival fenntartotta, ők ketten egy *demokratikus és humanisztikus* politikai iránynak a képviselői, amely a gyakorlatban szenvedhetett ugyan erős csorbákat, de még mindig erősen eltér a köztársaság első miniszterelnökének és a mostani cseh parlamenti többség legfőbb irányítójának, Kramarznak a politikájától, aki a *kíméletlen legázolást* akarja érvényesíteni. Kramarz és társai a nemzetgyűlésen is valóságos diktatúrát gyakoroltak s most ezzel a diktatúrával szemben saját embereik is ellenzéki hangokat kezdenek hallatni. A biztos és mindenre kész parlamenti többség veszélybe került. A politikában átcsoportosulások kezdődtek. A novemberi választásokra a németek és magyarok fegyverbarátságot kötöttek és a Hlinka-féle tót néppárt a

teljes autonómia jelszavával vonult a küzdelembe. A választások a volt kormánypárti többség ellen dőltek el s a cseh politika válaszütra került. A túlzók nem akarnak okulni s az alig összeült parlament feloszlását és új választások elrendelését követelik. Más oldalról azonban engedékenyebb hangok is hallatszanak és tapogatózó kísérletek történtek már arra is, hogy egy-két tárca felajánlásával és a legsürgősebb természetű követelések kielégítésével nem lehetne-e a németek egy részét békére bírni.

Noha ez a kérdés elsősorban belpolitikai természetű, vara világpolitikai háttere is. Az utolsó hónapok legfontosabb eseménye kétségtelenül Németország politikai súlyának megnövekedése. Az eredmények, melyeket Németország elért, nem a katonai hatalomnak köszönhetőek, hanem annak a dinamikai erőnek, mely hetvenmillió ember gazdasági munkájában, kultúrájában és országuk centrális fekvésében jelentkezik. A locarnoi konferencia és a garancia-szerződések, bármi legyen is a tartalmuk, *a párisi békék erkölcsi revízióját* jelentik. Ha ugyanis a párisi békék még mindig olyan szilárdan állanak, mint azt a francia politika szerette volna elérni, úgy semmi szükség sem volna az új szerződésekre.

Könnyen érthető, hogy mikor Németország nem volt hajlandó a garancia-szerződéseket a keleti határokra is kiterjeszteni és mikor ebben a kérdésben Nagy-Britannia nem támogatta a francia álláspontot, meglehetősen izgalom fogta el a párisi, prágai és varsói kabineteket. Mindenki által érthető nyelvre lefordítva a diplomáciai jegyzékek ugyanis azt tartalmazták, hogy Németország a keleti határokon fennálló helyzetet nem tekinti végérvényesnek. Ezért kellett a cseh külügyminiszternek az utolsó pillanatban jönni a választott bírósági szerződésre vonatkozó ajánlattal.

A politikai helyzet Németország és a csehszlovák köztársaság között, mint diplomáciai nyelven mondani szokták, az utóbbinak megalakulása óta korrekt, de hűvös volt. Csehország felé a német határ nem változott, tehát Németországnak nincsen visszakövetelni valója. De a közeledésnek az útjában áll a csehországi németek ügye. Formailag ezeknek az ügyét a birodalmi kormány a csehszlovák köztársaság belügyének tekintette és beavatkozásra sohasem tett kísérletet. Nyilvánvaló azonban, hogy egyik oldalon őszinte viszony teremtése Németországgal, a másik oldalon pedig négy millió német elnyomása, el nem képzelhető. És ha a szudeta-németek érzésben és gondolkodásban a birodalom felé orientálódnak, kétségtelen, az is, hogy *a birodalmi németesség abban a mértékben fog növekvő érdeklődést tanúsítani sorsuk iránt, mint amely mértékben európai politikai helyzete megerősödik* és a mai fejlődés még jobban előre halad. És bizonyos az is, hogy a cseh nemzetiségi politikának ezen a módon bekövetkező eltolódását a felvidéki magyarok és tótok is meg fogják érezni.

A cseh politikának, társadalomnak és államnak másik nagy válsága a *vallási kérdéssel áll összefüggésben*. Egyetlen országa sincs Európának, melyben az ellenreformáció oly tökéletesen diadalmaskodott volna, mint Csehországban, ahol a protestantizmusnak még hirmondója *sem* maradt. Mikor azonban a felébredt cseh nacionalizmus kezdte áthidalni azt a szakadékot, amely a cseh történelemben a fehérhegyi csatától kezdődik, rájött arra, hogy *a híd másik pillérét a reformációra és huszitizmusra kell ráépíteni*. A cseh közvélemény úgy látta, hogy a habsburgi rendnek a legfőbb támo-

gatói között ott van az idegenből odaplántált katolikus arisztokrácia és a dinastiához hű katolikus klérus. A huszitizmus politikai jelszó lett Csehországban. Ezt a politikai jelszót azonban nehéz volt minden vallási mellékíztől függetleníteni és így előállott az a különös helyzet, hogy egy külsőleg teljesen katolikus országban mind erősebb antikatholikus tendenciák jelentkeztek. Ahogy az osztrák németek körében volt egy *Los von Rom* mozgalom, a cseh túlzók, akik Moszkva felé irányozták a tekintetüket, arról ábrándoztak, hogy az egész országot beleviszik a pravoszlavizmusba. Az orosz összeomlás után ennek a mozgalomnak természetesen vége leit, de megalakult helyette a *csehszlovák nemzeti egyház*, amelynek állítólag háromnegyed millió ember lépett a kötelékébe. Prágában a kormány ennek az új egyháznak a Szent Miklós templomot engedte át, amely a háború alatt helyőrségi templomul szolgált. Ez az új egyház a huszitizmus vallási jogutódának tekinti magát.

A cseh túlzók, akik először a pravoszlavizmusra esküdtek, utóbb pedig a csehszlovák egyházat alapították meg, bizonyára azt hitték, hogy magukkal tudják vinni a nemzet tekintélyes rétegeit. Ez azonban nem következett be. Masaryk helyesen állapítja meg, hogy a konstanzi piacon megégetett Hus közelebb esik Rómához, mint a modern ember, tehát a huszitizmushoz való visszatérésnek nem lehet nagy eredménye. A kormány rendez ugyan Hus-ünnepélyeket és kétségtelenül támogatja a csehszlovák nemzeti egyházat, de ennek politikai és nem vallási természetű okai vannak. Hivatalosan minden felekezet jogállása teljesen egyenlő s az állam a vallást a polgárok belső ügyének tekinti. A katolicizmus elleni politikai támadások azonban vallási téren sem maradtak hatástalanok és a hivatalos cseh statisztika már 1921-ben 724.507 egyén vallotta magát *felekezetmélkülinek*. Ezek nagyrészt az intelligenciának abból a vallásilag indifferens részéből kerültek ki, akik politikai okok miatt nem akarták a katolicizmus kötelékében megmaradni, a Húshoz való visszatérést anakronisztikusnak érezték, egyébként pedig nem érezték lelki szükségét annak, hogy valamely más tételes vallás tanait fogadják el.

A politikai huszitizmus gyakran provokatív fellépése viszont sem a belső, sem pedig a külső viszonylatokban nem maradhat hatástalan. Befelé élezi az ellentétet a csehek és a tótok katolikus része között, kifelé pedig a prágai kormány és a Vatikán közötti állandó súrlódásokban jut kifejezésre. Jóstehetség nem kell annak megjövendöléséhez, hogy aránylag nem távai időn belül Csehországban teljes *kultúrharc* fog bekövetkezni.

Az elmondottak nagyon természetesen távolról sem merítik ki a csehszlovák köztársaság aktuális problémáit és nem nyújtanak teljes képet Csehország belső viszonyairól, de alkalmasak arra, hogy a magyar közönséget főbb vonásokban tájékoztassák a csehszlovák köztársaság létrejöttének kevéssé ismert körülményeiről és jelenlegi állapotáról.

Tonelli Sándor.